

فارسی عمومی

(گزیده متون ادب فارسی)

مؤلفان

دکتر حسن سلطانی کوهبنانی

دکتر رحمان ذبیحی

روح اله یوسفی

محمدعلی سلیمی

عنوان و نام پدید آور: فارسی عمومی (گزیده متون ادب فارسی) / مولفان حسن سلطانی کوهبنانی... و دیگران!.

مشخصات نشر: ایلام: خورشید اندیشه، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۲۶۱ ص.

شایک: 978-600-96272-0-2

وضعیت فهرست نویسی: فیفا

یادداشت: مولفان حسن سلطانی کوهبنانی، رحمان ذبیحی، روح الله یوسفی، محمدعلی سلیمی.

یادداشت: چاپ قبلی: اساطیر، ۱۳۹۲ (۲۸۴ ص.).

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: ادبیات فارسی -- مجموعه ها

موضوع: ادبیات فارسی -- تاریخ و نقد

شناسه افزوده: سلطانی که هبنانی، حسن، ۱۳۴۴ -

رده بندی کنگره: ۱۷۴.۷۹۴: ۴۰۰ PIR

رده بندی دیویی: ۸۱۲.۰/۸

شماره کتابشناسی ملی: ۲۱۶۰۰۰۶

قیمت ۱۱۵۰۰ تومان

فارسی عمومی

گزیده متون ادب فارسی

مؤلفان : حسن سلطانی کوہبنانی ، رحمان ذبیحی ،

روح الہ یوسفی ، محمد علی سلیمی

چاپ اول : ۱۳۹۴

چاپ : خراسان

صفحہ آرا : سمانہ اصغرپور

شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه

شاپک : 978-600-96272-0-2

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

نشانی: ایلام، خیابان شهید بهشتی، شهروند، نسیم ۱، پلاک ۸۳

مشهد، وکیل آباد، هفت تیر ۱۸، پلاک ۳۲-۳۸۴۱۹۲۰۹

فهرست مندرجات

۱	 پیشگفتار
۱	 فصل اول: میراث باستانی
۳	 عصر هخامنشی
۴	 ادبیات دینی عهد باستان
۵	 دوره سلوکیه
۵	 پارتها (اشکانیان)
۶	 ساسانیان
۸	 سروده‌های باستانی
۱۰	 فرّ کیانی
۱۰	 نخستین سرزمین
۱۱	 ستایش دادار
۱۱	 نیکان و بدان
۱۲	 نبرد رستم و اژدها
۱۴	 فصل دوم: عصر اسلامی
۱۵	 عصر حماسه و خرد
۱۸	 گناه نخستین
۲۰	 سرای سپنج
۲۰	 جهان
۲۱	 پند زمانه
۲۱	 مصیبت پیری
۲۱	 شهر علم
۲۱	 گلفروش
۲۱	 داستان رستم و شغاد
۲۸	 خنده باغ
۲۸	 شب و روز بارانی

۳۰	ابر آذاری
۳۰	خواب دلدار
۳۱	دیده و دوست
۳۱	نشان بی نشان
۳۱	صید
۳۱	قصه دراز
۳۱	الحکایه
۳۵	کلام عارفان
۳۷	در معنی طهارت
۳۸	حق برادری
۳۸	اخلاص
۳۹	مهر کلیم
۴۰	فایده مشورت
۴۱	پند پدر
۴۳	فصل سوم: عصر سلجوقی تا انقراض سلاطین خوارزمشاهی
۴۷	زبان دوران
۵۰	صفت شهر مصر
۵۲	نالۀ نای
۵۳	رباعیات
۵۴	حقیقت عشق
۵۵	چاه دنیا
۵۶	رسم امانتداری
۵۷	خیال دوست
۵۷	برگ بی برگ
۵۸	زنده مرده
۵۸	علم و عمل
۵۹	پرهیزگاری

۶۰		معمار دنیا
۶۰		چشم پوشی
۶۱		صفحه دل
۶۱		عالم و زاهد
۶۲		جلوه جمال
۶۴		هنر شعر
۶۶		فراغت خاطر
۶۶		بهار
۶۷		حسن روزافزون
۶۷		سفر مکه
۷۰		حور و کور
۷۱		کرامت
۷۱		یک گام فراتر
۷۲		رخ آفتاب
۷۲		ستایش یزدان
۷۳		خزان عمر لیلی
۷۵		اثر عدل
۷۶		ادب حضور
۷۷		همت والا
۷۸		حکایت پادشاه و انگشتی
۷۸		حدیث حسن
۷۹		زغن ماهی خوار و ماهی
۸۰		خسرو و مرد زشت روی
۸۰		روزگار
۸۱		صبح مرگ
۸۲		فصل چهارم: عصر مغول و تیموری
۸۴		آفرینش آدم

۸۶	 گنج معرفت
۸۷	 ارزش آه
۸۷	 آداب سخن
۸۸	 سلطنت باد
۸۸	 صیاد اجل
۸۹	 مناجات
۹۰	 خارکن و خاربن
۹۲	 شغال و خم بنگ
۹۳	 بیگانه و آشنا
۹۳	 مرید عشق
۹۴	 بی تو به سر نمی رود
۹۵	 چراغ دل
۹۶	 پند حکیم
۹۷	 هشیار و مست
۹۸	 مهمانسرای خلیل
۹۸	 شمایل تو
۹۹	 سر عشق
۹۹	 کمند دوست
۱۰۰	 مست می عشق
۱۰۰	 نوحه بهار
۱۰۱	 ذکر استخلاص بخارا
۱۰۲	 دین فروش
۱۰۲	 مردود مقبول
۱۰۳	 فتنه زلف
۱۰۳	 کار عشق
۱۰۳	 حکایات
۱۰۵	 مذهب مختار

۱۰۶	شاهنشین چشم
۱۰۶	شیوه رندی
۱۰۷	خار هجران
۱۰۷	عیار نقدها
۱۰۸	صدای سخن عشق
۱۰۸	بی اعتباری خط و «خال»
۱۰۹	بیان صورت مازک یغمبر
۱۱۱	فصل پنجم: عهد نیمموری تا پایان حکومت شاه اسماعیل صفوی
۱۱۳	صفویه (عهد شاه عباس) راقا-آریه
۱۱۶	کیمیای جوانی
۱۱۷	تاوان عمر
۱۱۷	ماتم عرش
۱۱۸	شراب روحانی
۱۱۹	رنج و راحت
۱۱۹	گوشه غم
۱۲۰	گوهر دل
۱۲۰	تجلیگاه حیرانی
۱۲۱	کاغذ آتش رسیده
۱۲۱	بزم می
۱۲۲	خلوت یار
۱۲۳	پاد دوست
۱۲۴	فصل ششم: دوره بازگشت و عصر روشنگری
۱۲۷	پند لقمان
۱۲۷	شوق دیدار
۱۲۹	ساغر مستی
۱۲۹	بهار دلنشین
۱۳۰	مسمط

۱۳۱		ترک غارتگر
۱۳۲		مه بیدادگر
۱۳۳		جلوه دوست
۱۳۳		یاد آرزو شمع مرده
۱۳۴		چرند و پرند
۱۳۷		تصنیف از خون جوانان وطن
۱۳۸		شرح فراق
۱۳۹		مرغ سحر
۱۴۰		آتش کبر
۱۴۱		فصل هفتم: عصر پهلوی و انقلاب اسلامی
۱۴۳		آی آدمها
۱۴۵		ققنوس
۱۴۷		خانهام ابری است
۱۴۷		فریاد
۱۴۹		خواب غفلت
۱۵۰		درخت بی‌بر
۱۵۱		جان و تن
۱۵۲		بخت خفته و دولت بیدار
۱۵۲		حالا چرا؟
۱۵۳		اشک شوق
۱۵۳		راز نگاه
۱۵۴		اشک محبت
۱۵۵		نابینا و بینا
۱۵۵		بال شوق
۱۵۵		ماه نهان
۱۵۶		تصنیف کاروان
۱۵۷		افسانه ناتمام

۱۵۸	 آغوش دریا
۱۵۸	 باغ سرفرازان
۱۵۹	 مریم
۱۶۰	 کارنامهٔ تاریخ
۱۶۵	 بچهٔ مردم
۱۷۰	 مرگ ناصری
۱۷۲	 شبانه
۱۷۲	 بافرهنگ و بی‌فرنگ
۱۷۶	 کبوتر و آسمان
۱۷۶	 چشمهای تو
۱۷۸	 مرگ ناخدا
۱۸۰	 مردی که
۱۸۰	 ارغوان
۱۸۱	 دختر خورشید
۱۸۲	 مسافر
۱۸۴	 و پیامی در راه
۱۸۵	 چاووشی
۱۸۹	 باغ من
۱۹۰	 نماز
۱۹۱	 تصنیف توشهٔ عمر
۱۹۲	 شکوفهٔ اشک
۱۹۳	 انگور
۱۹۴	 درس بزرگ
۱۹۶	 آن روزها
۱۹۹	 سفر عاشقی
۱۹۹	 من و تو
۲۰۰	 سیب

۲۰۱	شبچراغ
۲۰۱	غزل برای گل آفتابگردان
۲۰۲	حتی به روزگاران
۲۰۲	خاستگاه نور
۲۰۶	حرف درد
۲۰۷	دریای نگاه
۲۰۷	پایان داستان
۲۰۷	روی دلآرام تو
۲۰۸	مهر خوبان
۲۰۸	خم غدیر
۲۰۹	دلیل دل
۲۰۹	عید
۲۱۰	نگاه
۲۱۰	ای زنده‌رود خفته
۲۱۲	تصنیف غوغای ستارگان
۲۱۳	تصنیف شبانگاهان
۲۱۴	فصل هشتم: ترجمه
۲۱۴	نظام احسن
۲۱۴	سادگی و آرامش
۲۱۵	زیبایی
۲۱۶	بهترین و بدترین
۲۱۶	امید به فرجام نیک
۲۱۶	بلندای قامت ما
۲۱۷	نیوتن
۲۱۷	عمر دوباره
۲۲۲	ژرالدین عزیزم!
۲۲۴	فصل نهم: نامه‌نگاری

۲۲۵	 نامه خصوصی
۲۲۶	 نامه‌های اداری
۲۲۶	 اهداف نامه‌های اداری
۲۲۷	 ویژگیهای کلی نامه اداری
۲۲۸	 اجزای نامه‌های اداری و شیوه‌های نوشتن آن
۲۳۰	 چند اصطلاح نامه نگاری
۲۳۵	 فصل دهم : گزارش نویسی
۲۳۵	 انواع گزارش
۲۳۶	 منابع گزارش
۲۳۶	 مشخصات گزارش خوب
۲۳۷	 مراحل تهیه گزارش
۲۳۷	 مرحله تحقیق
۲۳۸	 مرحله تدوین
۲۳۸	 نکات ویرایشی و نگارشی
۲۴۰	 بازبینی و اصلاح
۲۴۱	 منابع

پیشگفتار

تا جهان بود از سر آدم فراز کس نبود از راز دانش بی نیاز
مردمان بخرد اندر هر زمان راز دانش را به هر گونه زبان
گِرد کردند و گرامی داشتند تا به سنگ اندر همی بنگاشتند
دانش اندر دل براغ روشن است وز همه بد بر تن تو جوشن است
قلمرو چند هزار ساله ادب کهن ما، تجلیگاه فرهنگ، ادب و مظاهری از ذوق و هنر
ایرانی قبل و بعد از اسلام است و البته همچون آینه‌ی انعکاس‌دهنده‌ی خوشیها و
ناخوشیها، زیباییها و زشتیها، اندیشه‌ها - تفکرات قوم ایرانی و نتیجه‌ی برخورد آن با
دیگر اقوام و اندیشه‌هاست. جریانهای فکری - انتقادی، سیاسی - اجتماعی، حکمتها،
شوخیها و نقدها در دل همین آثار شفاهی و مکتوب، زمینه‌ی ظهور و بروز یافته است؛
در تمامی آنها جلوه‌های گوناگون هنر و حقیقت اندیشه و عاطفه را در کنار باورها و
آرمانهای والای انسانی می‌توان دید و از آنها بهره گرفت.

از دورترین روزگاران تاکنون نوعی پیوستگی و استمرار در عرصه‌ی ادب و اندیشه‌ی ایرانی
دیده می‌شود که فهم درست آن بدون توجه به این پیوستگی، نادرست و گستردگی آثار
بازمانده در شعب و فنون گوناگون به حدی است که شاید در نگاه اول، کشاکش و درک این
پیوستگی دشوار و یا حتی غیرممکن به نظر آید، اما چون نیک نگریسته شود در وری این
کثرت، آن روح جاری و حیات‌بخش رخ می‌نماید. این امر در دنیای باستان به شکل اوراد
و ادعیه، متون مذهبی، اساطیر و حماسه‌ها، اندرزها، شرح جنگها و جهان‌گشایی‌ها، کتب
علمی و جز آن متجلی شده است. با ورود اسلام و پس از ریشه دواندن تعالیم انسان‌ساز
الهی در روح و جان مردم و تکوین فارسی دری و پدید آمدن آثار بی‌شمار منظوم و منثور
از لونی دیگر تجدید حیات کرده است؛ آرمان تجدید عظمت کهن و روح ملیت‌خواهی
ایرانیان در حماسه‌های منظوم و منثور عهد سامانی بروز و ظهور یافته، همچنان که

شادخواری و خردورزی و نگاهی تازه و روشن به طبیعت در آثار غنایی و تعلیمی این عهد نمودی ویژه داشته است. پس از آن و به دنبال بروز تغییرات سیاسی و اجتماعی، ذوق و اندیشه همان روح بلند موحد انسانمدار، در عرفان و تصوف فرصت بروز و شکوفایی یافته، بسیاری از آثار بی نظیر نظم و نثر فارسی در سایه درخت همیشه سبز قرآن، عرفان و تصوف جاودانه شده‌اند.

هر چند قدرت خارق‌العاده فرهنگ ایرانی هجوم بنیان‌کن و خانه برانداز مغول را از سر گذرانده و تسلیم آن نشده و در نهایت بسیاری از مهاجمان را در خود جذب و استحاله نموده؛ اما با آشکار شدن تأثیر این آتش خانمان‌سوز در قرن هشتم اندک اندک چراغ تفکر و ذوق به کسب گراییده است و تمام تلاش‌هایی برای بازگشت به دوران درخشان پیشین - تا دوره مشروطه و دوره جامعه به عصر نوین - کمابیش کم‌حاصل مانده است. درست است که جامعه ایران از قرن ستم تا دوره مشروطه غالباً با شرایط آرمانی فاصله داشته و نمود این امر به روشنی در آثار پدید آمده در این چند قرن دیده می‌شود، اما همچنان از تلاش برای آزمون راهها و شیوه‌های تازه باز نمانده است. به‌ویژه باید از رواج مضمون‌یابی و نظیره‌سازی در ادب عصر صفوی یاد کرد؛ شیوه‌یی که با بازگشت ادبی در ایران به رکود گرایید و این رکود تا ورود افکار و اندیشه‌های نوین در عصر مشروطه ادامه یافت. ادب فارسی از مشروطه تا به امروز در حوزه‌های گوناگون نظم و نثر تجارب ارزنده‌ای را از سر گذرانده است؛ اما در موارد بسیاری هنوز در آغاز راه است و زمینه‌های بسیار برای تطور و تکامل - به شرط وجود عوامل ایجاد آثار ارزشمند - پیش رو دارد.

تاکنون نمونه‌های زیادی به عنوان فارسی عمومی به چاپ رسیده است؛ اما با وجود این همه آثار متنوع، هنوز هم می‌توان کتابهای دیگری با رویکردهای متنوع و البته مفید و روشنگر، به زیور طبع آراست. کتابی که پیش روی خواننده گرامی است مبتنی بر همین نگرش و با توجه به پیوستگی و استمرار ادبیات ایران از کهن‌ترین روزگار تا به امروز فراهم آمده است. در ابتدای فصول گوناگون مطالب و توضیحاتی عرضه شده که به دانشجویان کمک می‌کند تا سیر پیدایش و تحول روایتها و آثار مکتوب نیاکان خود را در هر دوره ببینند و با دغدغه‌های فکری و تأملات آنها در گذشت ماهها و سالها و قرون آشنا شوند. تأثیر هجوم اقوام و قبایل را بر فرهنگ و هنر و ادب نیاکان خویش دریابند، گاه با آنان از سر شوق همراه شوند و گاه با قرار گرفتن در متن ناملازمات بغض فروخورده خود را به چهره آورند؛ به خصوص که «بخش

مهمی از ادبیات ما اندیشیدن در مورد زندگی و زمانه و عشق و سرنوشت انسان است، و هر شعر به عنوان یک پدیدهٔ جهانی و در عین حال ملی و محلی است».

تلاش شده از هر دوره نمونه‌هایی عرضه شود که نشانگر اندیشه و ذوق آن عهد باشد؛ البته سعی ما بر این بوده که هنری‌ترین و زیباترین نمونه‌هایی را که با دورهٔ موردنظر تناسب داشته باشد انتخاب کنیم؛ درواقع در انتخاب هر متن، زیبایی اثر، موضوع آن که به نوعی بیانگر گرایش شاعر و پسند زمانهٔ اوست، و قضاوت عمومی جامعه در باب آثار موفق مد نظر بوده است.

دامنهٔ اندیشه و هنر در گسترهٔ زبان و ادبیات فارسی بسیار وسیع است. ما در این مجموعه فقط در پی آن بوده‌ایم تا دورنمایی از جهان ادبیات را، با زیباییها و کاستیهایی که در آن هست ترسیم کنیم. امید است این اثر برای آشنایی بهتر دانشجویان و دیگر مخاطبان با سیر تحول گنجینهٔ ادب فارسی و ایجاد محاسنیت و شوق نسبت به زبان و فرهنگ ایرانی - اسلامی مفید باشد؛ به دورهٔ دبیرانهٔ ما که کم‌مهری به زبان و ادب فارسی حتی در نزد متولیان آن امری روزمره و عادی بوده، سهل‌انگاری و کوره‌سواد در رسانه‌های تصویری و شنیداری و مکتوب و مجازی، برترین ضربات را بر پیکر زبان و ادبیات فارسی وارد کرده است. ما اکنون دو غفلت به سر می‌ریم، غفلت از گنجینه‌های گرانبهایی که هویت ملی و فرهنگی ما به شمار می‌روند؛ درست مثل کزدکانی که با شناسنامهٔ خود بازی می‌کنند، بر نوشته‌ها خط می‌کشند و از سر ناآگاهی نامهٔ هویت خود را تباہ می‌سازند. امیدواریم دانشجویان با توجه به سیر تحول و تنوع نمونه‌های زبانی را دریابند که کمتر با آنها آشنایی داشته‌اند. البته استادان ارجمند به فراخور هر دوره آثار متنوع آن، تأثیرپذیری زبان و ادبیات فارسی را از اندیشه‌ها و حکومتها یادآوری خواهند فرمود. در رسم‌الخط این کتاب بیشتر شیوهٔ دستور خط فرهنگستان زبان و ادب فارسی مدنظر بوده و البته براساس متون متقدم و نظرات استادان بزرگ ادب فارسی بین رسم‌الخط «(ه)» و «(ی)» و «(ay)» در خوانش متون تفاوت قائل شده‌ایم:

زند دیوانه‌وار، اما نه بر دریا / به گرده‌ئی من، به رگهای فسرده‌ئی من / به زنده‌ئی تو،
به مرده‌ئی من / بیا تا راه بسپاریم
یا:

چو آبت بر جگر باشد درخت سبز را مانی / که میوه‌ئی نو دهد دایم درون دل سفر دارد

بعد از نُه فصلی که نشان‌دهنده سیر تحوّل زبان و اندیشه‌ها در گستره زبان و ادب فارسی است، در فصل ده و یازده کلیاتی درباره شیوه‌های نامه‌نگاری اداری و گزارش‌نویسی آمده که به دانشجویان عزیز در نوشتن نامه‌های اداری و تدوین گزارشهای علمی و پژوهشی کمک شایانی خواهد کرد.

مبانی مطالب و توضیحاتی که در ابتدای فصول گوناگون عرضه شده از آثار ارزشمندی چون تاریخ ادبیات در ایران از استاد دکتر ذبیح الله صفا و تاریخ ادبی ایران از دکتر سید مهدی زرقانی اخذ شده، و البته حق دیگر نویسندگان معاصر که نام و آثار ایشان در فهرست منابع آمده بر ذمه این نوشته محفوظ است.

حق داییم مخاطبان ارجمند است که در مطالعه این تألیف نقد و نظر داشته باشند. چشم امید ما برای سرانجام این کار به آنان است. به خاطر نقد و نظرهای ارزشمند خویش که از طریق ناشر به اسلاء مؤلفان می‌رسانند از یکایک ایشان متشکریم. همچنین از انتشارات خورشید اندیشه که از بذل هیچ کوششی برای عرضه کتاب به بهترین شکل دریغ نفرموده‌اند صمیمانه سپاس‌گزار می‌کنیم و در راه خدمت به فرهنگ و ادب فارسی، توفیق روزافزون ایشان را آرزو می‌کنیم.

والحمد لله أولاً و آخراً.

مؤلفان

بهمن ۱۳۹۴